

Проблеми формування валеологічних знань у навчально-виховному процесі школярів

Волинський національний університет імені Лесі Українки (м. Луцьк)

Постановка наукової проблеми та її значення. Підставою для постановки проблеми є суперечності, що склалося у сфері освіти, пов'язані з тим, що не завжди враховуються особливості поведінки дітей, самооцінка ними свого соціального, фізичного й психічного здоров'я, ставлення до фізичної культури. Оскільки фізична активність розглядається нами з позицій її взаємозв'язку з чинниками здоров'я та культурного розвитку, ми зупинилися на вирішенні проблеми в трьох аспектах: соціальному, фізичному й психічному.

Прошло тридцять років із моменту виходу першої публікації І. І. Брехтмана (1980) з валеології. За цей час валеологія зазнала підйомів, падіння, пошани та приниження й, на жаль, не зуміла використати свій передовий інноваційний потенціал на благо здоров'я та благополуччя населення країни, насамперед дітей і молоді. Основною проблемою, що призвела валеологію на певному етапі до застою й у край низького рівня розвитку, є відсутність розуміння та підміни понять у системі державного управління й суспільства “здоров'я – хвороба”, “оздоровлення – фізкультура – спорт” і відсутність науково-методичних та організаційних основ науки про здоров'я.

Минулий час усе розставив на свої місця, й сьогодні валеологію розуміють як соціально-біологічну науку про якість життя та здоров'я, що має власний предмет – якість життя й здоров'я людини та суспільства, об'єкт – людина й суспільство, власні методи дослідження та моніторингу фізичного і психічного здоров'я, методи формування індивідуального й суспільного здоров'я, а також соціальне замовлення – підвищення якості життя та здоров'я населення країни.

Аналіз останніх досліджень із цієї проблеми. Нестабільна економічна ситуація та як наслідок, зниження життєвого рівня населення, послаблення інфраструктури охорони здоров'я, освіти й культури помітно погіршили становище дітей, можливості їх життєзабезпечення, розвитку та соціалізації; зростання вартості життя призвело до різкого зниження культури людей щодо здоров'я. Становище дітей в Україні із соціальної точки зору, характеризується тим, що руйнується система оздоровчого відпочинку, дитячого спорту, дошкільного виховання, знижується якість освіти, намітилися негативні тенденції в соціальній сфері [1].

На сьогодні під впливом багатьох чинників соціально-економічного характеру, у тому числі й неадекватної фізичної активності, здоров'я дітей і молоді погіршало. Відповідно до вищевикладеного необхідно більш повно використовувати можливості, які має у своєму розпорядженні система фізичної освіти для вирішення завдань зміцнення здоров'я, покращення рухової підготовленості й виховання здорового стилю життя в школярів.

На підставі наукових даних про психофізичний стан, соціальної активності школярів створюються різні варіанти навчальних програм, більш цілеспрямовано планується процес із фізичного виховання, використовуються різні шляхи підвищення його ефективності [2]. Тим часом є підстави вважати, що успіх формування в школярів позитивного ставлення до певних видів занять фізичною культурою й спортом багато в чому залежить від правильної взаємодії організованого виховання та впливу соціального середовища [3; 5].

У сучасних умовах вивчаються типові для учнів стратегії розуміння здорового стилю життя, їх уявлення про власне здоров'я, домінуючі в них у школі психічні стани, мотиваційні й смислові підстави освітньої діяльності школярів. Дослідження дають змогу зафіксувати зв'язок між змінами в соціокультурному середовищі, у діяльності школи та соціальним типом молоді людини, що формується, на етапі завершення шкільної освіти [3; 4].

Завдання дослідження – проаналізувати місце й значення знань школярів про збереження та зміцнення здоров'я в системі шкільної освіти.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Усебічний аналіз проблеми показує, що, коли йдеться про здоров'я дітей (саме про здоров'я, а не захворюваність), то її вирішення пов'язане з медициною далеко не першочергово. Декларуючи свою профілактичну спрямованість, вона майже повністю займається тільки лікуванням. Тобто здоров'я

людині надається можливість захворіти, щоб потім зайнятися її лікуванням. Однак такий шлях і антигуманний, і безперспективний, і дорогий.

На сучасному етапі нагромаджується все більше даних, які показують, що вирішення питання про здоров'я дітей – це проблема насамперед педагогічна. Таке твердження зумовлене певними принциповими обставинами.

Ще у 80-х роках експерти Всесвітньої організації Охорони здоров'я (ВООЗ) зробили висновок (він потім був підтверджений і вітчизняними спеціалістами), що здоров'я сучасної людини більш ніж на 50 % залежить від її способу життя.

Однак щоб зробити людину активним борцем за своє здоров'я, у неї, по-перше, необхідно виховати стійку життєву позицію щодо здоров'я, а, по-друге, потрібно навчити вести здоровий спосіб життя.

На жаль, поки наша освіта не орієнтована на виховання в людини пріоритету здоров'я як однієї з найважливіших людських цінностей. Ось чому навчальні плани – програми дисциплін не передбачають навчання дитини здорової життєдіяльності у всій багатоманітності її проявів: оптимальної рухової активності та зміцнення імунітету, раціонального харчування й психофізичної саморегуляції, загартовування та правильної організації режиму праці й відпочинку. У результаті в дитини не лише не виховується стійка життєва мотивація до здоров'я, а й вона не вміє навіть вчитися, що призводить до дорогої ціни, яку у вигляді порушень здоров'я вона платить за навчання.

Стан погіршується тим, що одним із важливих факторів ризику дітей, на думку спеціалістів, на сучасному етапі є саме освітнє середовище. Сюди слід віднести такі обставини, як перенавантаження навчальних планів, авторитарно репродуктивний стиль навчання, який призводить до диктату вчителя та який робить школяра пасивним споживачем інформації, а не зацікавленим учасником освітнього процесу; психологія відносин учитель–учень й учень–учень, гіподинамія, відсутність урахування індивідуально-типологічних особливостей школярів, низький рівень культури поведінки та ін. Тому зниження показників рівня здоров'я в процесі шкільного навчання – цілком закономірне.

Важливою обставиною, яка ускладнює навчання школяра, є те, що вивчення кожної навчальної дисципліни майже не враховує зміст і методологію інших дисциплін. Крім того, учитель-предметник не усвідомлює місце своєї дисципліни в загальній парадигмі освіти, яка, в принципі, повинна формувати світогляд людини та в якій кожний навчальний предмет повинен бути “цеглинкою” для створення цілісної картини світу й місця людини в ньому.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Перспективні напрями розвитку валеології, формування та здійснення здорового способу життя бачаться такими:

1. Комплексні науково-дослідні розробки, які взаємо координуються й включають:

- узагальнення досвіду та досягнень оздоровчої фізичної культури й профілактичної медицини;
- виявлення позитивного соціально-економічного та соціокультурного ефекту здорового способу життя;
- активні оздоровчі чинники усунення негативних для здоров'я наслідків забруднення зовнішнього середовища;
- валеологічна система фізичного виховання дітей і підлітків, а також валеологічна освіта молоді.

2. Створення навчально-методичних комплексів, підручників і навчальних посібників із валеологічної освіти для молоді, викладачів, батьків, керівників організацій і підприємств тощо.

3. Організація освітньо-пропагандистської кампанії “Здоровий спосіб життя і культура побуту”, до якої входить усіляка валеологічна інформація – від вибору місця й проекту будівництва будинку до раціонального побутового режиму сім'ї.

4. Повсюдне здійснення заходів програм розвитку фізичної культури, спорту та туризму, особливо з рекреації й активного відпочинку з використанням нових оздоровчих технологій та оздоровчої техніки – тренажерів, а також упровадження в побут оздоровчо-спортивного туризму, родинних рекреаційних екскурсій, походів вихідного дня й т. п.

5. Організаційне об'єднання та консолідація творчих зусиль усіх учасників науково-практичних розробок валеологічної освіти й виховання.

Література

1. Апанасенко Г. Л. Як зупинити депопуляцію в Україні / Г. Л. Апанасенко // Наук. світ. – 2005. – № 11. – С. 2–5.
2. Апанасенко Г. Л. Медицинская валеология / Г. Л. Апанасенко, Л. А. Попова – Ростов н/Д : Феникс, 2000. – 248 с.
3. Бородин Ю. А. Современные проблемы физической культуры в формировании здоровья нации / Ю. А. Бородин, В. Б. Добровольский, А. А. Мальцев, Г. И. Сухорада // Физическое воспитание студентов творческих специальностей : сб. науч. тр. / под ред. Ермакова С. С. – Харьков : ХГАДИ (ХХПИ), 2002. – № 6. – С. 43–56.
4. Паффенбаргер Р. С. Здоровый образ жизни / Р. С. Паффенбаргер, Э. Ольсен. – Киев : Олимпийская лит., 1999. – 236 с.
5. Степанюк Ю. Філософія здоров'я людини як здорового способу життя / Ю. Степанюк // Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві : зб. наук. пр. Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. – Луцьк : РВВ “Вежа” Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2008. – Т. 1. – С. 111–114.

Анотації

У статті проаналізовано та узагальнено фактори й причини неефективного використання педагогічних засобів та методів, які б сприяли зміцненню здоров'я підростаючого покоління.

Ключові слова: валеологія, школярі, здоров'я, оздоровчі технології, фізична культура.

Геннадий Навроцкий. Проблемы формирования валеологических знаний в учебно-воспитательном процессе школьников. В статье проанализированы и обобщены факторы и причины неэффективного использования педагогических средств и методов, которые бы способствовали укреплению здоровья подрастающего поколения.

Ключевые слова: валеология, школьники, здоровье, оздоровительные технологи, физическая культура.

Hennadii Navrotskii. Problems of Pupils' Valeological Knowledge Development in School Educational Process. In the article are analyzed and summarized the factors and reasons of pedagogical tools and methods inefficient use. These facilities could help to improve the health of the younger generation.

Key words: valeology, school children, health, health-improving technologies, physical education.